

ПРИЛОЗИ

ПРАВНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ НА ЛИЦЕЈУ У ПОЧЕТКУ ЊЕГОВОГ РАДА

Уставобранитељски режим у Кнежевини Србији одбацио је Милошеву самовладу и традиционални начин управе и на основу свога политичког програма подухватио се модернизовања државе. Убудуће, да би се управљало земљом на основу писаних закона требало је образовати такве чиновнике који ће знати тумачити законске прописе и примењивати их. Баш из велике потребе да се пође новим путем у администрацији, а и у решавању правних спорова, Совјету као моћном органу уставобранитељског режима највише је било стало да спреми чиновнике судске и управне струке. — Јасно, то се могло спровести у највишој школи која је постојала онда у земљи — у Лицеју. Модерна бирократија морала се модерно образовати.

Тенденција ка стручном образовању на Лицеју зависила је најпре од државне потребе. Правни факултет Лицеја је стварно имао облике више стручне школе.

I

На почетку свога рада 1838 Лицеј у Крагујевцу имао је само филозофско одељење. Ускоро, на предлог попечитеља правосудија и просвештенија Стефана Радичевића (1) отворено је и правничко одељење ујесен 1840. — Пошто је створена „Система правословни наука у Књажеско-Србском Лицеуму“ (2), разрађена је затим наставна основа за правничко образовање на Лицеју. У почетку наставни план био је скроман и спроводила су га два наставника. По њему прве године Правног факултета изучавало се Право природно „у обширном смислу, с принадељежим спомагачелним наукама“.

Овај предмет је сматран најважнијим и поклањала му се пуна пажња. Осим Права природног заступљени су још: „Политичке науке“ („Полиција“), Статистика целог света, француски и немачки језик са „штилистичким упражненијама“.

Доцније, у другој години права заступљене су ове дисциплине: Полицијно-економске науке, Државно право, Приватно право и

(1) Државна архива у Београду, Б No. 1048/1840, одељ. Минист. просвете.

(2) Владимир Грујић: „Правословне“ науке на Лицеју у њиховом заснивању, „Архив“, бр. 4, 1951, стр. 672.

„общте свију“, Право кривично (Закон казнителни), Право менично (камбиално), француски и немачки језик „у свој обширности“(3).

Код примедба за једну од првих „система“ за Правни факултет Лицеја чита се: „Почем закони отечествени сочинени и како надлежи одобрени и обнародовани буду, бит ће и они главни предмет заниманија слушатеља овог факултета“ (4).

Онда кад је постављена основа развиту правничке наставе на Лицеју, наговештавало се трајање од три године и предвиђало се учење и других предмета као: „1. Историја Законоделателства. 2. Положително правителствено (државно) право Србије. 3. Историја Система Држава Европејски и Американски од Вестфалског мира до данашњег дана. 4. Наука о посолствима и Дипломација. 5. О пракци државној“ (5).

Због недостатка професора правничко образовање на Лицеју је у почетку пружано у ограниченом обиму. Ти почеци су међутим значајни како са општекултурног становишта, тако и са стручно правничког, према ондашњем стању науке и према потребама државног апарата који се модернизовао.

Кад је основан Правни факултет Лицеја у Крагујевцу, он је имао два професора: Јована Ст. Поповића и Игњата Станимировића. Први је предавао Природно право, а други Статистику. У току 1840/41 школске године у наставном плану били су, осим поменутих предмета, „Куријални штил“ који је у другом полугодишту предавао Ј. Ст. Поповић и француски језик.

Почетком фебруара 1841, после завршетка првог полугодишта, обављен је испит на коме је поред професора присуствовао кнез Михаило, попечитељ Стефан Радичевић и совјетници. „Испит се почне с највећим вниманијем. Изрјадни одговори слушатеља права природног (из ког је предмета испит био), побудили су чувства задовољности свију присуствујући високи гостију“, јављале су из Крагујевца тадашње званичне новине (6). Полугодишњем испиту је приступило девет слушалаца и одговори су текли, како је то дописник из Крагујевца јављао, брзо, умешно, а задаци су „прекрасно“ решавани. У тој вести из Крагујевца саопштава се да је Кнез учествовао „у препиркама разни мненија са дивним проицателством“ (7). На исти начин је после подне прошао испит из Статистике „равним успехом и задовољством. Његова Светлост имала је милост до самога мрака с највећим вниманијем присуствовати, и како Г.Г. Професорима своје благовољеније, тако и слушатељима на њиховом трудољубију с похвалом височаише задовољство изразити.“

Као што је у јавности онога времена врло запажено прошао први испит „правословаца“ на Лицеју, тако исто је прошао и годи-

(3) Државна архива у Београду, Ф V 209/1841, одељ. Минист. просвете.

(4) Иста архива, исти предмет.

(5) Иста архива, ФV 111/1841.

(6) „Новине србске“, No. 7, 15 фебр. 1841.

(7) Исто.

шњи испит. „Новине србске“ у Београду опет су дале видно место испиту на Правном факултету Лицеја, одржаном концем јуна 1841. Том приликом је изражен велики оптимизам, јер „Младеж Србска совршену надежду подаје. И ово се очевидно сотим већ доказало, што су совршивши за једну годину прописане правословија науке, слушаатељи исти числом 10 у канцеларије разни надлежатељства већ примљени, где се, у канцеларијском реду упражњавају, од куда ће после на разни званија употребљени бити“ (8).

Слушаоци права били су завршени ученици „философическог оделенија“ Лицеја, које је и доцније било нека врста припремног курса за даље студије на Правном факултету.

Први „правослови“ из 1840/41 школске године који су завршили школовање после два полугодишта слушања предавања, били су: 1) Андрија Стаменковић, који је показао врло добар успех; 2) Груица Јовановић, са добрим успехом; 3) Давид Рашић, са добрим успехом, 4) Димитрије Матић, „особитно отличан“ из свих предмета, и у првом и у другом полугодишту; 5) Јован Димитријевић, са добрим успехом; 6) Јоан Николић (старији), са добрим успехом; 7) Јоан Николић (млађи), „доста добар“; 8) Никола Тасић, добар; 9) Стоича Иванковић, „особито отличан“ и 10) Теодор Грујовић, добар.

II

Према извештајима професора Јована Ст. Поповића од 21 јуна 1841, после завршетка течаја правних студија на Лицеју у Крагујевцу, били су заступљени у првом полугодишту ови предмети: Право природно приватно и Статистика; у другом полугодишту: Право природно јавно, Куријални штил и француски језик. — Обрађена материја из „Куријалног штила и судеиског поступка при грађанским парницама“ у другом полугодишту 1840/41, које је предавао Ј. Ст. Поповић, обухватила је „Судеиски грађански ред и Куријални штил“, са темама: „1) О парницама вообште, 2) О редовним парницама, 3) О бранитељу, 4) О доказивању, 5) О писменим доказницама, 6) О сведоцима, 7) О заклетви, 8) О пресуди, 9) О апелати, 10) О извршењу пресуде.“

На првом годишњем испиту практични део је обављен са три задатка, и то: један о дугу „изводном“ од 207 гроша; други о „јасном“ дугу од 10 талира, и трећи о наследству куће.

Као што се види поред два главна предмета Природног права и Статистике заступљених у току целе 1840/41 школске године, у летњем семестру професор Природног права је из својих побуда држао предавања и из Грађанског судског поступка. Потребу одржавања курса тога предмета објаснио је Ј. Ст. Поповић Попечитељству правосудија и просвештенија, и он је испунио очекивања.

У просветној политици „правитељства“ владала је тежња да се правничка настава на Лицеју све више употпуњава. Попечитељ-

(8) Исте новине, No. 29, 19 јули 1841.

ству правосудија и просвештенија, у оно време под једном управом, предлагане су мере да би ученици изнели што боље знање из ове области. — Тако је Ј. Ст. Поповић 17 јуна 1842, пошто је најпре поставио питање: „Шта ће се на годину у старијој правословног факултета класи у опште предавати, а нарочито: какав предмет мени, поред повереног ми права природног, припасти има; да би таким образом празне моје часове к израђивању истог предмета за раније обрадити, а то по овом како очекивању Високославног Попечитељства правосудија, тако и савести мојој подпуно удовлестворити могао“ (9), овако образложио предлог о употпуњавању наставног плана: „Уместо положителног законика каквог нибуд народа, кои за нас и тако никакове силе нема, удобније бити судим право римско предавати, прво зато, што је оно темељ и основ свима новим законима, а друго, што се и по свим универзитетима, гди је школско теченије на дуже време размерено, исто римско право предаје“ (10).

Предлагач није могао да испуни своју жељу, јер је ускоро са професорског места на Лицеју отишао на положај начелника у Попечитељству правосудија и просвештенија.

Брижљиво пратећи рад највише школе у земљи, а особито Правног факултета чије је проблеме најбоље познавао, Ј. Ст. Поповић је као школски старешина интервенисао у циљу што бољег извођења теориске и практичне наставе. Тако, 28 априла 1843, из Попечитељства се одређује да ученици „правословија“ који заврше у летњем полугодишту Право природно, Политичке науке и Статистику „на годину, као на другом курсу правословни наука, Право римско, Право криминално филозофическо и судеиски поступак при грађанским парницама и криминалним изследованијама, с обзиром на постојеће у Србији уредбе и устројенија у овом призренију слушају“ (11).

Пошто се увидело да је захтев за Римским правом неостварљив, почетком 1844, Попечитељство правосудија и просвештенија решава да се уместо Римског права у следећем полугодишту предаје Српски грађански законик који је у штампи. Овај предмет ће касније излагати професор Максим Симоновић, а Сергије Николић ће уместо Римског права узети Народну економију (12).

Римско право међутим као засебна правничка дисциплина није било доцније заступљено ни по одредбама првог закона о школама Србије — „Устројенија јавног училишног наставленија“ од 23 септембра 1844, чији је творац био Јован Ст. Поповић. Овоме треба тражити узрок и у чињеници што су будући „правословци“ тек по првом школском закону могли добијати у гимназији основна знања из латинског језика и упознати се са уређењем и животом класичних народа.

(9) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф III, 106/1841.

(10) Иста архива и одељак, Ф V 311/1842.

(11) Иста архива и одељак, П No. 478/1843.

(12) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, П No. 134/1844.

III

На основу овога може се створити претстава о првој наставној материји Правног факултета на Лицеју који је улето 1841 из Крагујевца пресељен у Београд.

Оснивач и најзаслужнији професор права и организатор овог факултеа био је славни писац Јован Стерија Поповић, иначе по своме образовању правник. Схвативши врло озбиљно своју нову дужност, он је после избора за професора „правословија“ на Лицеју и преласка из Врица у Крагујевац сјесени 1840, спремно предавања за предмет Природно право која је излагао у Крагујевцу 1840/41 и у Београду 1841/42 школске године.

Стварно, Ј. Ст. Поповић је предавао градиво „Приватног и правног права Разума“. — Почетне године правничког курса Природно право се изучавало са шест часова недељно у оба семестра. По броју часова који су дати „Природном праву“ може се закључити и о значају тог предмета за правничке студије на Лицеју. Статистика, на пример, у првом семестру је заступљена са три часа а у другом са пет часова недељно.

Поповићева предавања која се налазе у рукописној заоставштини пишчевој носе наслов: „Природно право — предавања Јована Ст. Поповића у Лицеуму Књажевства Србског у Крагујевцу (1840/41) и Београду (1841/42)“ (13).

У уводу својих предавања Ј. Ст. Поповић најпре дефинише појам науке која је предмет изучавања. „Правословије, филозофским смислом узето, јест наука, која првобитне законе у смотренију спољни човечески дејствија по уму излаже, или која по сходности човека показује, шта је право, шта ли пак није“ (14). Ближе одређујући област Природног права каже се да „Цел науке ове поглавита јест точно и системно знање природни или умом постављени права и дужности као условија спољне слободе и дружевног сосушествовања људи; подаља пак цел јесте сама мирна спољашна тишина и посредством ове своколико усовршенствовање, срећа и благополучије човеческог рода...“ (§ 6).

Ј. Ст. Поповић разликује „природно“ стање од „произвољног“, а извор природног права налази у „употребителном“ разуму и човековој природи (§ 9). Истина, правне науке, као и морал, чине део практичне филозофије, али се једно од другог разликује, има своју област испитивања.

После уводног дела у излагању „Природног права“, писац узима за предмет даље обраде „Право природно приватно безусловно“. Ово обухвата: „Поњатије права и основоположеније његово (§§ 14—22), О првобитним правима (§§ 22—25), О праву личног сушествовања (§§ 25—28), О личној слободи (§§ 26—27), О једнакости природној (§§ 28—30), О праву спрам ствари (§§ 31—32), Особи-

(13) Архива Матице српске у Новом Саду.

(14) „Природно право“ — предавања Ј. Ст. Поповића, § 3.

то право урођено (§ 33), О праву слободни мисли (§§ 34—35), О праву спровође имена (§ 36“.

Следећи одељак наставне материје чини „Право природно условно“, са поглављима: „О притјажанију (§§ 37—52), О уговору-погодбеници, О различним родовима уговора, О начину своја права подржавати“. Пододељак чини „Природно право особено дружено“. У даљој обради „Право природно јавно“ претставља важан одељак предавања који се односи на теорију о држави. После увода и одређивања појма државе на основу схватања „уговорне“ теорије која је била прихваћена у времену филозофије просвећености, у првом делу овог отсека говори се „о праву природном државном безусловном“, затим о правима и дужностима владара, о правима грађанског „правителства вообште“. Даље је обухваћено: „Права грађанског правленија појдеина“, права „законодательства“, „Надзирателно и извршително право Величества“; у „оделенију“ другом излаже се о „особљивим унутрашњим правима Величества“, у која спадају: „право оружја“, земаљско право, судска грађанска власт, „казнителна“ судска власт, власт над добрима у држави, „власт у смотренију државни званија и достоинства“, „правичниј образ цркве у држави“.

„Оделеније“ треће обухвата: дужности владоца, права и дужности поданика, о народним претставницима, о правилним начинима да се устав поправи; исељавање и досељавање грађана је додатак претходном.

„Право државно условно“ допуњује пређашње градиво следећим: „О правословију вообште“ и различним формама његовим, о демократији, аристократији, теократији и „сојузности“. Код овог пододељка налази се излагање о начину „како државно правленије престаје“. — У завршном делу излаже се о „Природном праву народном“. После увода обрађена су ова питања: право народно безусловно, корена права народња, о народној слободи, о једнакости народној, о узајамној јавности народа, о народном поверењу. Следеће поглавље се задржава на праву „народњег притјажанија“; о спољној безбедности народа, о праву „посланичества“. Одељак друти овог отсека садржи: право природно условно, правична одбрана у праву народном, о рату, о савезницима у рату, о праву неутралитета, правичном миру и о праву светског грађанства.

Теоретска основа ове правне дисциплине била је филозофија рационализма у нијанси натуралистичких погледа који су се формирали уочи Француске грађанске револуције и после ње. — Углавном слободоумне идеје XVIII века, века кад се грађанска класа оштро сударила са феудалним поретком и дворским апсолутизмом, прожимају излагања Ј. Ст. Поповића на Правном факултету Лицеја у Крагујевцу и Београду.

На почетку 1841/42 школске године почео је да предаје на Правном факултету Лицеја Јован Раић, после проведеног шестомесечног отсуства код своје породице у Новом Саду пре него што

је коначно прешао у Србију. То време он је користио за сређивање својих приватних послова, али и у спремању предмета „Полиције“. Он је написао дело, и кад је дошао у Београд штампао га под насловом „Начални основи умоправословне и положителне полиције списани за употребу младежи србске у Лицеуму Књажевства Србског учеће се — Јованом Раићем у истом Лицеуму професором Правословија у Београду — печатано у Типографији Књажевства Србског 1841“.

Пошто је ова књига први штампани уџбеник за потребе правника са Лицеја, од интереса је дати њен опис у главним цртама.

У „предобавештењу“ Јован Раић за своју књигу каже „да је ово први у Роду и на језику Србском у науци овај опит, за школску потребу и за степен изображености садашње Србске учеће се младежи, а не за распрострањавање и богаћење поља и простора полицијанословног, и то не од независног списатеља нег од професора, кои се при томе по већој части положителни Уредба придржавати морао, у соразмерно важности посла кратком року израђен.“ — У наставку ове своје речи, Јован Раић каже да његово дело „није пуки препис или превод“ али нити је нешто што представља оригиналан рад, јер се и много „врсније главе“ баве питањима полиције.

Унеколико се правдајући, Ј. Раић напомиње да је књигу писао у Новом Саду, даље од извора „Србски полицијни права“ које би током израде требало можда више консултовати, па је свестан извесних празнина, особито у цитирању, на које ће, како се он нада, указати добронамерна критика.

У уводу свога уџбеника, на основу кога ће током 1841/42 школске године држати предавања „правословцима“, Ј. Раић каже: „Уљудне државе на то теже: да у простору и подручју своме правду и безбедност утемеље, и људству своме свескупно постизање свију истинити, свеобшти, животни тежења олакшају, обезбеде и могућим учине“.

По Раићу Полиција је „наука која државну власт у том упућује, како се правце и материјалним средствима внутрења цел државна, наизменце пак утврђивање и распростирање безбедности и благостојања унутрености државе, у колико истој задатак не би већ правосудијем решен био, најбоље и најлакше постићи може“ (стр. 2—3).

Писац првог правничког уџбеника у Кнежевини Србији прави дакле разлику између „правословија“ као правничке дисциплине која има за предмет правду и правосуђе, јер „лечи следства већ нарушене безбедности, расправљајући већ порођене парнице, гонећи и казнећи дејствително учињене кривице и злочинства. Полиција пак стара се, да предупреди и одврати свако могуће нарушење безбедности, да предохрани парнице, осујети извршивање злочинства“ (стр. 3).

„Полиција“ према „правословију“ у друштвеном животу стоји као хигијена према лекарству у области здравствених проблема.

„Начални основи умноправословне и положителне полиције“ Јована Раића изложени су на 141 страницу обичне осмине са две странице „предобавештења“. Уџбеник има две „части“. — Пре тога, у § 1, налази се увод; у § 2 „Извеђење и изјаснење смисла и поњатија Полиције“; § 4 се односи на „Содержаније и главна оделенија Полиције“.

„Част прва Полиције“ говори „о свеобштим средствима безбедности благостојања“. Ту су уклопљена два поглавља, од којих прво расправља „о народном изображенију (полиција просвештењиа)“. — После говора „о прегледу простора“ налази се поделењак (I) о школама, где је изложена материја о ~~школи~~ ^{школи}, реализм, политехничким школама, гимназијама и свеучилиштима. Следећи поделењак (II) излаже о цркви и верозакону (§ 8). Предмет трећег одељка је „о прочим средствима народног изображенија“, где је обухваћено: „О почитовању грађански закона, о старању за општу благонравност, о лепим художествима, особито театру, о печатњи и цензури“ (§§ 9—12).

У другом поглављу прве „части“ најпре је реч „о препјатствовању сиротиње“. Затим се улази у сам предмет, чији је садржај: „О некима, к промишљености Полиције принадлежењима, узроцима сиротиње (§ 13); о прекомерном умноженију људства и женидбама оскудни (§ 14); о лењствовању, скитању, просјачењу и раскошности (§ 15); о различитим казнама потребити и њихови потреба (§ 16); о начину, заведенијама и изворима подпомагања и снабдевања, и то: а) самопомагателнима, б) О заштедним касама, в) О посленицама, г) О работницама, д) О животу сигурацијама, удовичким касама, вековитим доодцима, ђ) О заимодавцима“ (§ 17).

У завршном излагању ове главе налази се „продужење“ које се односи на државне помоћи, где се убрајају: „сиротопријимнице, населенија сиротински колонија, сиротине и фонд на сиротинске трошке“ (§ 18).

„Част друга Полиције“ тиче се „особити предмети полицајне промишљености“. И ова „част“ има две главе, од којих прва има за предмет расправљања „о сигурности“, а друга о сигурности и благостању „поједини државограђана“.

Садржину излагања о сигурности чини: „објасњење поњатија (§ 19); о подчињавању приватни сила под државну ограничавањем обогаћења поједини (§ 20); о постизању истога конца прекраћењем опасне власти (§ 21); о тајним друштвима и политичким партајама (§ 22); о позору на стране (странска полиција) (§ 23); о мерама против породивши се побуна“ (§ 24).

Глава друга другог дела уџбеника је врло опширна и захвата више од половине књиге (66—141). Она се бави „о сигурности и благостојанију поједини државограђана“. Ту је обухваћено: „о поводима нарушења њиог (§ 25); о свеобштим способима ови тича-

ња (§ 26); о струкама нарушења ове сигурности“ (§ 27). — Први подељак ове главе излаже о личној сигурности, где се налази: „о убиствама (§ 28); и то: а) о тровању; б) о двобоју и самоубијству; в) о чедоубијству; г) о породичама и копианама“. У овом подељку налази се и о рањавању, сакаћењу и осталим „телу навалице или неотице наносимим опасностима“ (§ 29). Ту спада и „возидбена уредба, неимарска или грађарска уредба, уредба за сарањивање, децочуварнице“. — Предмет § 30 „Ручнице полиције“, како Ј. Раић скраћено назива свој уџбеник, јесте: „О полицајном старању за здравље (Полиција здравља); о чистоћи ваздуха; о чистоћи улица, дворова и др. У следећем излагању продужава се „медицинална полиција“ у којој је обухваћено: а) О лекарском персоналу; б) О апотекама; в) О болницама; г) О прилепљивим болестима; „а) О гладним годинама и средствима против њи; б) О забрани жилемљену крављица.

„О недостатку раане и припаса“ (§ 32) говори о овим темама: „а) О гладним годинама и средствима против њи; б) О забрани житоизвоза; в) О житницама (амбарима)“. — Следећи параграф (33) излаже о наредбама за остале животне потребе, и то: „а) О чаршијским и млинарским уредбама; б) О дрви и шумским уредбама“. — Предмет излагања § 34 је „сигурност чести“. — Други подељак садржи ову материју: о сигурности имања и добара, и то: „о разним струкама њенога повређења (§ 35); о повређивању сигурности имања од стране грађана (§ 36): а) О покрађама и поарама; б) О преварама.“ — У § 37 излаже се „О несретним, сигурност имања и нарушавајућим догађајима: А) О пожару (полиција пожара). а) О препјатствовању пожара, б) о брзом гашењу пожара, в) о пожарњим осигурацијама. — Б) О потопу. — В) О марвеном помору.“ Трећи подељак расправља „о животним угодностима државограђана“, и ту спадају §§ 38 и 39 којим се завршава уџбеник Јоана Раића. У њима се излаже о служитељима и служитељској уредби, као и о „полицајним надлежностима“.

Пошто књига Ј. Раића својом појавом претставља датум у историји правничког образовања код нас, није на одмет да пропратимо извесне моменте у вези са њеним објављивањем. Почетком јуна 1841 Попечитељство просвештенија писало је Совјету „да не би младеж у заведенијама нашим учећа се, писањем учебни предмета за оно време, док јој професори такове диктирају, дангубити морала“ (15), нашло се побуђеним да „Ручницу Полиције“, састављену „Јоаном Раићем, штампа у Правителственој типографији“ у 500 примерака. Попечитељство је том приликом изнело Совјету „да се за свако дело награда сочинитељу одреди“ и због тога предлаже да се за сваки штампани табак даје писцу десет талира из „правителствене“ касе. Пошто је размотрио предлог Попечитељства просвештенија, Совјет је 21 јуна 1841 донео одлуку да се писцу уџбеника не даје никаква награда. Своју одлуку Сов-

(15) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, БNo.-1841.

јет је мотивисао следећим: 1) што је дужност професора да школске књиге преводи са страних језика и спреме их за потребе наставе и ученика; 2) ученици имају двогубу корист кад преписују уџбенике, разуме се по диктату, „јер не излазе из упражњенија у писању“ и што преписујући предмет „у полак га научи“; 3) што се ни по страним државама не штампају сви предмети. Ако неки професор то хоће, онда уџбеник издаје о свом трошку, од чега има материјалну корист. Поред тога, објављивањем дела уважава се и слави пишчево име (16). Штедећи на просвети Совјет неоправдано одбија предлог Попечитељства просвештенија, али ово и после тога поново образлаже Совјету свој захтев документованом претставком (17). Успеха међутим није било (18) и први писац правничког уџбеника за потребе Лицеја у Београду ускоро се нашао на положају начелника Попечитељства правосудија.

Поред Природног права и Полиције, важном правничком дисциплином на почетку рада „правословног“ одељења Лицеја сматрала се Статистика. Да би имали приближну слику знања које је излагано овим предметом на Лицеју, задржимо се на скелету градива које нам је остало из нешто доцнијег периода у нашој архивској грађи.

Наставник Статистике, од почетка рада Правног факултета, био је Игњатије Станимировић. Школске 1847/8 године он је поднео извештај Попечитељству правосудија и просвештенија о ученицима и наставном раду своје. Из њега се сазнаје наставна материја Статистике (19). — Из прегледа предмета види се да је Статистика обухватала у приступном делу „Теорију Штатистике или Државописнице“. Ту је разрађено: „1) Поњатије Штатистике: а) етимологично, б) по науци. 2) Цел и определеније државе. 3) Сојуз и разлика Штатистике од сродних наука. 4) Разделеније Штатистике“. После овога материја предмета се излаже по „частима“, и то тако да прву „част“ чини „Основне силе државне“. У овом одељку је обрађено: „Познаније основни државе сили, између кои: под именовом државокружија шта се разуме; житељи у разним штатистичким осмотренијама, индустрија по својим струкама; трговина у разним својим видовима; спомагатељства трговине“. — „Част“ друга Станимировићеве Статистике говори „О устројенију државном“, где се излаже: „Изјасненије Устројенија државног, с образом државним, и начином владенија по вишегубом свом виду. О особи владатељевој у разним смотренијама. О грађанству у државновладенију учествујућем.“ — Трећи део статистике бави се „Државоуправленијем“ са следећим темама: „Изјасненије и разделеније државоуправленија и државног дела. — Оделеније 1во внутрена дела: а) Круг вероисповедни дела. б) Круг просвештенија. в) Круг правосудија. г) Круг полиције. д) Круг финансија. ђ) Круг воени дела.

(16) Државна архива у Београду, одељ. Совјета, No. 305-1841.

(17) Иста архива, одељ. Минист. просвете, BNo. 779-1841.

(18) Иста архива, одељ. Совјета, No. 640-1841.

(19) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф I, 15/1848.

— Оделеније 2го инострани дела: Укупно содржаније инострани дела. Оглавленије и важност Штатистике. — Полза Штатистике, с материјом и формом. Литература Штатистике“.

Предмет који је предавао Игњатије Станимировић захвата и „Наособну Штатистику“. Материја коју она излаже је део Географије како се данас предаје са наглашавањем антропогеографских елемената. — „Наособна Штатистика“ предавана је у „првом училишном теченију године 1847/48 у Лицеуму Књажевства Србског“ (20), и обухватила је: „О Европи воопште. Част I. — Основне силе државне. Глава 1ва — О државокружију Русије и В. Британије. Положеније границе с величином поменути држава. Уставне части или поделеније државно и речени држава. Естествено стање у смотренију река и канала у наведеним државама. — Глава 2га — О житељима. — Државно људство общепросторно и поместно у Русији и В. Британији. Међусобна разност житеља у смотренију порекла и вероисповеданија. Међусобна разност житеља у смотренију грађанског стања. — Глава 3ћа — О индустрији Русије и В. Британије. Разна занимања и производи у пољској економији. Разна занимања и производи у художној индустрији. Круг и разни родови трговине. Глава 4та — О просвештенију Русије и В. Британије. Разна училиштна заведенија; и друга средства просвештенија. — Глава 5та — О сокровишту и воинству државном. — Содржаније прихода и дугова државни у Русији и В. Британији. Содржаније и разделеније воинства државног у реченим државама.“

Други део „Наособне Штатистике“ изучава „О устројенију државном“ где спада: „Основни закони државни у Русији и В. Британији. Образ државни с престолонаследјем у истим државама. О особи владатељевој у разним смотренијама. О супруги и деци, и двору владатељевом и сердарњим родовима. О сталежима или државостоиствама“.

Трећи део има за предмет „О државоправленију Русије и В. Британије“, где се говори: „О централном или врховном државоправленију. О провинцијалном или подручном државоправленију.“

У другом полугодишту 1847/48 школске године прве класе Правног факултета, кад је било десет слушаца, настављено је предавање „Наособне Штатистике“ излагањима о Аустрији, Француској и Пруској. О свакој од њих расправљало се: „Глава прва: О државокружију. — Глава друга: О житељима. — Глава трећа: О радности или индустрији. — Глава четврта: О просвештенију. — Глава пета: О сокровишту и воинству“.

У примедби свога извештаја Попечитељству правосудија и просвештенија, које је и у то време функционисало као један ресор али са подељеном надлежношћу, наставник Статистике Игњатије Станимировић је револуционарне (1848) године ставио: „Због непогодни обстојатељства даље свршити се није могло, друго и

(20) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, ФI, 15/1848.

велике су измене у свету заоставшем по реченим државама учињен“ (21).

*

Правничка настава на Лицеју Кнежевине Србије извођена је под утицајем пострационалистичких погледа ширених из суседних културнијих држава. Иако је минуо рад просвећеног апсолутизма, рационалистичка схватања су и даље одржавана. Идеологија, потекла из времена пре Велике француске револуције и после ње, задржава се у многим правцима и у првој половини XIX века. Како и не би, кад је грађанство после свога успона све више увећавало своју моћ; либерализам је стално био на дневном реду, иако му је претила реакција сломом Наполеона и Јулске револуције.

У Србији која је у културном погледу заостала, погледи филозофије просвећености, иако их је толико у своје време неговао Доситеј Обрадовић, продрли су са закашњењем, што не значи да они нису и даље владали у суседним земљама. Аустроугарска је, особито преко школованих Срба из Војводине, вршила непосредан утицај у многим правцима, а особито у погледу организације школства.

Владимир Грујић

О ФУНКЦИЈАМА И КАРАКТЕРУ ИЗВРШНОГ ОДБОРА АВНОЈ-а

На скупштини претставника народноослободилачког покрета југословенских народа, одржаној 26 и 27 новембра 1942 у Бихаћу, основано је Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије као „општенационално и општепартиско претставништво народноослободилачке борбе“. Општа политичка и војна ситуација у то време, као што је познато, изискивала је повезивање система народноослободилачких одбора у јединствен политички систем државне власти, што је и условило оснивање овог органа. У складу с таквом ситуацијом постојала је замисао да се АВНОЈ конституише као највиши орган власти. О томе нам сведочи, између осталог, и текст позива који је Врховни штаб, као организатор и сазивач скупштине, упутио делегатима позваним на заседање. У позиву се истиче да је скупштина сазвана у циљу оснивања „Већа Народног Ослобођења Југославије и Већа народних повереника као највише народне власти у Југославији“ (подвукао В.С.). Познато је какав је био став Совјетског Савеза у односу на оснивање АВНОЈ-а. СССР се одлучно противио да се АВНОЈ-у да карактер врховног органа власти.

(21) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф I, 15/1848.